

RECENZIO

SOPHIE TURENNE (SZERK.): FAIR REFLECTION OF SOCIETY IN JUDICIAL SYSTEMS – A COMPARATIVE STUDY (HEIDELBERG [ET AL.]: SPRINGER 2015) 235.

A magyar közéleti médiát követők időről időre tanúi lehetnek az elemi felháborodásnak, vagy éppen erős helyeslésnek, amely az egy-egy kiemelt figyelmet kapó ügyben született – jellemzően büntetőjogi – ítéleteket övezi. Újságcikkek latolgatják, hogy igazságos ítélet született-e, összehasonlítva a büntetési tételt más, hasonló ügyekben született ítéletek szankcióval, és ha a társadalmi igazságérzetnek nem megfelelő a döntés, akkor rendre felmerül a kétely az eljáró bírói szerv függetlenségével és pártatlanságával kapcsolatban. Ez utóbbi tényezőkkel kapcsolatban az újságolvasó szubjektív érzékelésén túli empirikus kutatások is komoly kételyeket mutatnak ki a magyar társadalomban: a magyar polgárok bizalma alacsony az igazságszolgáltatásban.¹

A jogszociológiai kutatások alapján a bírósági ítéletek legitimitása többek között az érvelés minőségére vezethető vissza: minél meggyőzőbb és megalapozottabb a következtetéshez vezető érvek rendszere, annál elfogadottabb a döntés.² A Sophie Turenne által szerkesztett *Fair Reflection of Society in Judicial Systems – A Comparative Study* című tanulmánygyűjtemény írásait olvasva azonban egy másik, hasonlóan jelentős, a bírói döntéseket legitimáló tényező rajzolódik ki. A kötet írásai mellett érvelnek, hogy a bírák és bírói testületek tagjainak gondos kiválasztása garantálhatja a testületek által hozott döntések nagyobb társadalmi elfogadottságát. A kötet tíz nemzeti szabályozás összehangolt elemzését mutatja be helyi jelentésvetők írásai alapján, akik a szerkesztő által kidolgozott kérdőívnek megfelelően állították össze saját tanulmányaikat. A kötet vezérelve már a szerkesztői előszóából is kiténik: a sokszínű bírói testületek leképezik a sokszínű társadalmakat és a demokratikus társadalmak számára igazságos döntéseket hoznak.

A nemzeti jelentésvetők tíz ország szabályozását vizsgálták, így a kötet tanulmányai Argentína, Ausztrália, Belgium, Kanada, Csehország, Dánia, Finnország, Magyarország, Szerbia és Venezuela jogrendszereit vetik össze előre meghatározott szempontok alapján. A kutatók három fő szempont szerint vizsgálták meg a saját jogrendszerüket. Ezek közül az első a bírák kiválasztásának szempontrendszere volt, melynek kapcsán feltérképezték a jogszabályi és a szokásjogi mintákat is. A második fő szempont a laikusbíráskodás a bírói döntéshozatal során, és

¹ Az intézményi bizalom problematikájáról lásd MEDVE-BÁLINT Gergő – BODA Zsolt: „Az egyenlőtlenség és a jövedelem hatása az intézményi bizalomra” in BODA Zsolt (szerk.): *Bizalom és közpolitika. Jobban működnek-e az intézmények, ha bíznak bennük?* (Budapest: Argumentum – MTA TK PTI 2016) 23–54. és MEDVE-BÁLINT Gergő – BODA Zsolt: „A bizalom politikai meghatározottsága” in uo. 55–74.

² Lásd pl. BENCZE Máttyás: „Diszítóelem, álcázóháló vagy tartóoszlop? A büntetőbírói gyakorlat és az Alkotmány” *Fundamentum* 2007/3. 5–21.

amennyiben a jogrendszer ismeri a laikusbírákat, az ő szerepüket és státuszukat ismerhetjük meg részletesen. Végezetül, az utolsó szempont azt vizsgálta, hogy a laikusok részvétele az eljárásban hogyan járul hozzá a bírói döntések legitimitációjához. Ennek kapcsán két vizsgálati irányt rajzolt ki a kutatás: egyrészt a laikus bírák társadalmi kontrollt jelentenek az igazságszolgáltatás szervezeti rendszerén belül, másrészt új, a szűken vett igazságszolgáltatási célokra túlmutató értékeket jeleníthetnek meg a döntéshozatal során.

A sokszínűség azonban nem feltétlenül a bírák sokszínűségéből kell, hogy fakadjon a szerzők szerint. Kétségtelen, hogy a legkézenfekvőbb módja a társadalom reprezentálásának a bírói testületekben az, ha a bírók kiválasztása során tudatosan törekszenek arra a sokszínűsége, amely a bírák személyében nyilvánul meg. Mivel azonban a jogász, és ezen belül is a bírói pálya erősen szelektív, a bírói testületek legegyszerűbben a laikusbíráskodással színesíthetők. Magyar jogászok számára nem ismeretlen a koncepció, hiszen hazánkban is jelen vannak az ülnökök a bíróságok különböző eljárásai során,³ de messze elterjedtebb az angolszász jog területén, ahol az esküdtbíráskodáson keresztül a társadalom széles rétegeinek szemlélete csatornázódik be az igazságszolgáltatásba.

A laikusbíráskodás a kötet tanulságai alapján egyrészt partikuláris szakértelemet, másrészt a különböző társadalmi csoportok reprezentációját képes hozzáadni a hivatásos bírák munkájához. A szerzők szerint a tapasztalat azt is mutatja, hogy a társadalmi változásokat könnyebben építik be a jogba azok a jogrendszerek, amelyekben jelentős szerepet játszanak a jog által kevésbé kötött esküdtszékek vagy laikus bírák (6–10. o.).

A bírósági döntések legitimitációját növelő, a sokszínűséget biztosítani képes eszköz még a kötet szerint a különvélemények megfogalmazása. Magyarországon, bár az eljárásjogi kódexek megengedik a bírói tanács kisebbségi véleményt képviselő tagjainak, hogy különvéleményt fogalmazzanak meg, a gyakorlatban ez az eszköz csak az Alkotmánybíróság tagjai repertoárjának része.

Mára meglehetősen egyetértés alakult ki abban, hogy a különböző döntéshozó szervek sokszínűsége kedvező hatással van az egyes társadalmakra. Abban is egyetértés mutatkozik, hogy a döntéshozó szervek diverzitásából két következmény fakad: egyrészt a döntések megszületése során több szempont érvényesül, tehát nagy mintával számolva minőségileg jobb döntéseket termel ki a rendszer; másrészt a társadalom kisebbségi csoportjai saját maguk reprezentációját látják a döntéshozókban, ezzel az ő bizalmuk is megnő a döntések irányába.⁴

A kötet szerzői az egyes társadalmi csoportok reprezentációját a bírói testületekben nem önmagukban vizsgálják, hanem a bíróvá válás szabályozási és gyakorlati szempontjait számba véve fogalmazzák meg állításokat a bírói testületek sokszínűségéről, függetlenségéről és összetételéről.

³ Az ülnökök szerepe azonban jelentősen korlátozott a magyar eljárásokban, lásd erről a Magyarországról szóló tanulmányt a 172. oldalon.

⁴ Az Egyesült Államokban erről lásd Sherrilyn A. Ifill: „Racial Diversity on the Bench: Beyond Role Models and Public Confidence” *Washington and Lee Law Review* 2000. 405–495.

A kötetben olvasható, Magyarországról szóló tanulmány a magyar olvasó számára intuitíve ismert állításokat erősíti meg a kutatásból kitűnő eredményekkel. Eszerint a magyar bírák függetlensége erős, szociális érzékenységük azonban fejlesztésre szorul, amennyiben a cél az egyedi bíró érzékenyítése a társadalmi problémákra. A kötetben újra és újra felbukkanó nézet, hogy a szociális háttérben, származásában gyakran homogén bírói kar diverzitása aránylag könnyen növelhető az egyéni bíró nézeteinek sokszínűbbé tétele útján. Erre kínál példát a kötet Kanadából, ahol egy konkrét ügyre válaszul vált a bírák képzésének részévé a szociális érzékenyítés, de hasonló tréningben részesülnek a kezdő bírák Romániában is. Kitérnek a kötetből olyan faktorok is, melyek a bírák nyitottságát növelhetik az egyébként tőlük személyükben eltérő polgárok perspektívái iránt: ilyen lehet az idegen nyelv vagy az adott országban beszélt kisebbségi nyelv ismerete.

A nemi sokszínűség elősegítése visszatérő minta több, a kutatás által vizsgált országban is. Bár vannak államok, ahol a felsőbíróságok tagjai között elvétve találunk csak nőket, a legtöbb állam tesz lépéseket azért, hogy növeljék a nők számát a bírák között, és a kötet finn tanulmányának adatai például azt mutatják, hogy Finnországban sikerült megvalósítani a nők és férfiak hozzávetőlegesen azonos arányú részvételét az igazságszolgáltatásban. A magyar olvasó számára ismert lehet az a tény, hogy különböző, strukturális okokból a magyar bírói pálya a nők túlsúlyát mutatja, magasabb bírósági fokokon és tisztségekben már prominensen jelen vannak a férfiak is. E recenzió szerzőjének csupán feltételezése, hogy a bírói kar elnöiesedésének egyik oka a bírósági titkárok és fogalmazók más jogász pályákkal összehasonlítva alacsony bérezése, amely azonban nem csupán a nemi egyensúly, hanem a függetlenség és a pártatlanság ellen is hat, tekintettel a tényre, hogy a hazai eljárásjogi kódexek sok esetben megnyitják az önálló eljárás lehetőségét a bírósági titkárok előtt.

A kötet tanulmányait olvasó jogászokban felmerülhet az a gondolat, hogy a jogi pálya sokszínűségének – legyen ez a sokszínűség a jogászok személyében vagy nézeteiben rejlő – növelése már a bírói kiválasztást megelőzően helyet kaphatna a jogi képzésben. Nem tűnik alaptalannak az az elképzelés, hogy a legjelentősebb magyar kisebbséghez tartozó roma jogászok és bírák képzése és tevékenysége komoly változásokat idézne elő például a magyar tanulmányban is idézett gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos ügyekben, sőt, talán az egész ítélkezési gyakorlatban.

A szerkesztő előszava is felvet olyan, a kutatásból kitűnő eredményeket, amelyek megfontolásra érdemesek az igazságszolgáltatás tervezése és szervezése során. Egyrészt a tanulmányokból egyértelműen a laikusbíráskodás szükségessége, adott esetben a laikus bírák szerepe kiszélesítésének igénye tűnik ki. Ez többek között a bíróságok átláthatóságát is növelné, amit tovább erősítene az eljárási szabályok átláthatóvá tétele a per laikus résztvevői és az egész társadalom számára. A bírói testületek diverzitása a szerkesztő szerint két úton is növelhető. Egyrészt a személyi sokszínűség felé tett jelentős lépés, ha a bíróvá váláshoz szükséges érdemességet (*merit*) kiterjesztően értelmezik az egyes jogrendszerek. Így nemcsak a bevett alkalmassági kritériumokat vizsgálják a bírói kiválasztás során, hanem például a

jelölt személyéből, szociális háttéréből fakadó tapasztalatokat is olyan érdemnek tekinti a rendszer, amely hozzájárulhat az igazságszolgáltatás céljainak megvalósulásához. Egy gyorsabb és kisebb szemléletváltást igénylő módszer lehet a sokszínűség elősegítésére a bírák megfelelő tréningezése, érzékenyítése olyan szempontokra, melyekkel a jellemzően a többségi társadalomból érkező, középosztálybeli bírák személyesen nem találkoznak. Mindezek a faktorok a szerkesztő szerint jelentősen megnövelhetik a bíróságokba és azok tevékenységébe vetett bizalmat.

A kötet tehát egy olyan kutatás eredményeit foglalja össze, amely egy Magyarországon is égető kérdést vizsgál: milyen az összefüggés a bírósági döntések minősége és a bíróság összetételének sokszínűsége között. A felvetett megoldási javaslatoknak széles célközönsége kínálkozik hazánkban az igazságszolgáltató hatalmi ágon belül, az ítélkező bírótól a bírósági vezetőkig.

Dojcsák Dalma*

* Egyetemi tanársegéd, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3.
E-mail: dojcsakdalma@gmail.com.